

TOBIAS

Informasjonsblad fra Oslo byarkiv

2
•
2
0
0
4

PRIVATARKIV

Spør forsvinner ...

Hele tiden, og uten at vi lar oss merke ved det. Før den dagen kommer da vi ønsker, søker og ikke finner ... Samfunnet er i en evig sakte forandingsprosess, som gjør at forvaltningsorganer og bedrifter selv visker ut sine spor. Der arkiv ikke tas på alvor.

Arkiv er dokumentasjon. Aktiviteter og hendelser beskrives og konkretiseres. Enkeltpersoners, virksomheters og bedrifters liv kan løftes frem fra sin tid. Arkivene gir bilder av utviklingen i etaten, i bedriften og i kommunen. Byen og samfunnets historie er avhengig av det.

Å sikre dokumentasjonen og gjøre den tilgjengelig for bruk er en viktig oppgave for Byarkivet. Bevissthet og klokskap hos dem som skaper arkiv er helt nødvendig for at den prosessen skal lykkes. Vår påvirkning i kommunen skjer gjennom direkte dialog med virksomhetene, gjennom deltakelse i prosjekter, ved befaringer, gjennom vår kursvirksomhet og ved den generelle veiledning. Ikke minst er deltakelse i overordnede prosjekter og styringsgrupper viktig. Omorganiseringer av etatene, samt endring i informasjonsstruktur og -systemer stiller særlige krav til kommunens evne til å gjenfinne dokumentasjon over tid. Det er en glede å merke at kommunale instanser og personer ser dette.

Arkiv etter privatpersoner, private institusjoner, virksomheter og organisasjoner, har spor som lettere viskes ut. Private arkivskapere har tradisjonelt hatt mindre fokus på behovet for, og virkningene av arkivbevaring. Byarkivet ønsker å fokusere på viktigheten av å ta vare på privatarkiv når disse har en betydning for Oslo som by og kommune. Arkivet etter Akerselvens Brugseierforening viser som eksempel en liten, men viktig del av byens industrihistorie: å sikre industrien ved Akerselva tilførsel av driftsvann. Tenk hva arkivene etter alle de 46 virksomheter som lå langs elva i 1854 kunne fortelle i dag.

Hvilke spor de kunne gi ...

Innhold:

- 3 HVORFOR TA VARE PÅ PRIVATARKIV?
Ellen Røsjø
- 6 BEVARING AV PRIVATARKIV
EN GRUNNLEGGENDE KULTUROPPGAVE
Bjørn Bering intervjuet av Leif Thingsrud
- 8 PROTOKOLL VED REISENS SLUTT
Bård Alsvik
- 10 OSLO ROTARYS ARKIV:
SOLID DOKUMENTASJON AV AKTIVT
LAG
Marianne Kern
- 12 HUSMØDRENE BARNEHAGER
NORGES ELDSTE OG STØRSTE PRIVATE
BARNEHAGEEIER
Line Monica Grønvold
- 13 OSLOS MULTIKULTURELLE ARKIVER
Otto Akos Meijer
- 14 MIRA-SENTERET
Otto Akos Meijer

FREMMEARBEIDERFORENINGEN
Ellen Røsjø
- 15 COSMOPOLITE
Morten Brøten

THE GAMBIAN ASSOCIATION
Otto Akos Meijer
- 16 KALDT JERN OG HEITE DAMER
OSLO JERNVAREHANDLERES FORENING
Torgrim Hegdal
- 17 ANNO 1904:
PRIVAT UTBYGGING AV
FROGNERPARKEN?
Leif Thingsrud
- 18 NYTT FRA BYARKIVET

Oslo kommune
Byarkivet

TOBIAS

Informasjonsblad fra Oslo byarkiv

Adresse:

Maridalsveien 3, 0178 OSLO
Telefon: 23 46 03 00 Telefaks: 23 46 03 01
E-post: postmottak@bar.oslo.kommune.no
Internett: www.bar.oslo.kommune.no

Redaksjon:

Leif Thingsrud (red.)
Bård Alsvik
Morten Brøten
Line Monica Grønvold
Torgrim Hegdal

Lesesal

Åpningstider fra og med 23. august:
mandager: 12.00 – 16.00
tirsdager og torsdager: 10.00 – 16.00
onsdager: 10.00 – 18.00
(i månedene mai – august 10.00 – 16.00)
fredager: 10.00 – 15.00

ISSN 0804-2454

13. årgang
Trykk: Grimshei trykkeri AS

Forsidebilde:

Fra den private sfære – formodentlig på Kongshavn eller Bekkelaget ca. 1870.
(Foto: Oluf W. Falck-Ytter. Original hos Michael Foslie.
Kopi i Byarkivet A-10408_U001_018 – utsnitt)

Baksidebilde:

Arkivet etter Akerselvens Brugseierforening inneholder en rekke fotografier av forskjellige fløtningsanlegg i Nordmarka.
(Ukjent fotograf. Original i Byarkivet A-10010_U0001_073.
Manipulert utsnitt)

Hvorfor ta vare på privatarkiv?

Arkivene er en vesentlig del av vårt samfunns hukommelse og kulturarv. Arkivinstitusjonene må ta vare på et bredt utvalg av originale kilder til kunnskap om og opplevelse av samfunnets utvikling og kulturhistorie. Da holder det ikke å bevare alt som skapes innen det offentlige. Like viktig er det å bevare et allsidig utvalg arkiv fra private virksomheter.

Av Ellen Røsjø

Det er viktig at ikke bare den offentlige hukommelsen, og i særlig grad den statlige, blir bevart og formidla for nåtid og ettertid. Privatarkiv er arkiv som er skapt av organisasjoner, bedrifter, institusjoner og privatpersoner. Det har vært forholdsvis tilfeldig hva som tas vare på av privatarkiv her i landet, og det brukes lite ressurser på dette arbeidet i forhold til innsatsen innen offentlige arkiv. Det gir oss et langt mindre allsidig kildegrunnlag for framtidig historieskriving og kulturforståelse. Sikring av privatarkiv er viktig både for å sikre dokumentasjon og kunnskap om en stor og sammensatt samfunnssektor. Vårt samfunn bør sikre seg kilder som gir mulighet for en samfunnsanalyse og historie der alle aktører får "komme til orde".

Det er først de siste tjue åra det har vokst fram et tjuetalls offentlige arkivinstitusjoner regionalt og lokalt som tar hånd om arkiv også fra private arkivskapere. Institusjonene som arbeider med arkiv fra privat sektor kan være egne institusjoner, som Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek – etablert så tidlig som i 1909, Opplandsarkivet eller Lokalhistorisk arkiv i Bergen; eller det kan være museer, bibliotek eller lokalhistoriske samlinger; de mer regionalt pregede institusjonene som Fylkesarkivet for Vestfold, Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane eller Oslo byarkiv; det kan være de nasjonale som Riksarkivets privatarkivavdeling eller Nasjonalbibliotekets håndskriftsamling; og det kan være enkelte bedrifters egne bedriftshistoriske samlinger. Det er et landskap det er lett å gå seg vill i.

Skal vi trekke enkelte paralleller til resten av Norden, må det være å peke på at i Danmark har man hatt et eget Erhversarkiv i mange år som ligger i Århus, nå lagt under Statens Arkiver, og ellers et mangfoldig landskap med mange små lokalarkiv, og alle større byer driver et eget privatarkivarbeid. I Sverige har man et nett av Folkrörelsernas arkivförbund, ofte samlokalisert med andre regionale

arkivinstitusjoner, som i Värmlandsarkivet. I Stockholm er også stats- og byarkiv slått sammen til Stockholm stadsarkiv. Her fins også Stockholms företagsminnen som tar vare på bedriftsarkiv. Sverige har dessuten en konkurslov som tilsier en bevaringsvurdering av konkursslåtte bedrifters arkiv. Ressursinnsatsen i våre naboland på privatarkivfeltet synes å overgå den norske.

Utfordringer i kø

Utfordringene en står overfor er mange når det gjelder bevaring av privatarkiv, og kanskje særlig de nyeste elektroniske arkivene. Men i tillegg kommer spørsmålet om hvordan en skal organisere arbeidet, og hvem som skal ha det økonomiske ansvaret? I deler av landet finnes ingen regionale arkivinstitusjoner, andre fylker har ordninger for både statlig, fylkeskommunalt, kommunalt og privat arkivmateriale. Spørsmålet om å organisere og samordne det regionale arkivarbeidet på tvers av skillelinene mellom statlig, kommunal og privat sektor, som luftes i kulturmeldinga, er interessant og bør utgreies nærmere. En mer helhetlig organisering av privatarkivarbeidet vil iallfall være hensiktsmessig.

Et første tiltak, oppnevning av fylkeskoordinerende ansvarsinstitusjoner for privatarkiv, er satt i verk i 2003, gjennom et samarbeid mellom Riksarkivet, ABM-utvikling og fylkeskommunene. Bakgrunnen var blant annet den såkalte ABM-meldinga. Oslo kommune ble forespurt om å legge fylkesansvaret for privatarkivarbeidet i Oslo til Byarkivet. Nylig ble Oslo byarkiv utpekt til dette. Byarkivet ser det som en selvfølge at ansvaret legges til vår institusjon. Men selvsagt må ambisjonsnivået tilpasses ressursene som kan settes av til arbeidet. I første omgang ser vi for oss at det fylkeskoordinerende arbeidet skal bestå i å bidra til at de enkelte institusjonene klargjør hva som er deres bevaringsstrategi, at vi gjør avtaler om arbeidsdeling og gjensidig utveksling av informasjon og at alle gir bidrag til Samkatalogen for privatarkiv.

Foreløpig er det ikke tilført feltet særegne statlige midler. Selv om det var varslet, er det ennå ikke etablert noen tilskuddsordning for vern av privatarkiv; og ABM-utvikling som nasjonalt fagorgan er ikke tilført betydelig økte prosjektmidler. Om slike midler kommer på plass, vil de være knytta til prosjektstøtte, som forutsetter egeninnsats fra fylkeskommunale og kommunale faginstusjoner. Landslaget for lokal- og privatarkiv (LLP), der Byarkivet er representert i styret, frykter derfor at arbeidet med privatarkiv vil fortsette på samme lave og tilfeldige nivå som i dag med de budsjettene som kommunal og fylkeskommunal sektor rår over.

Privatarkivarbeidet i Oslo

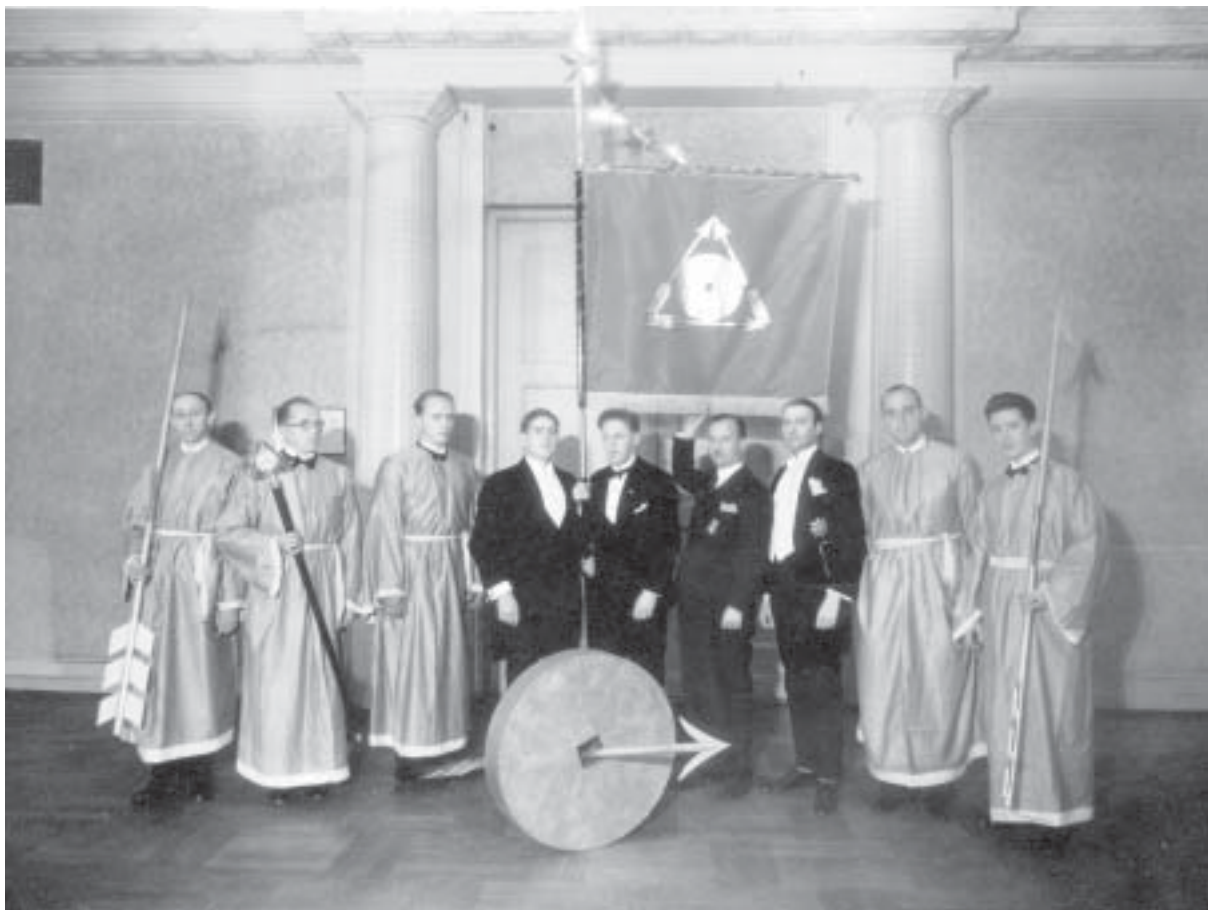
Tar vi en titt på Samkatalogen for privatarkiv, som inneholder hovedopplysninger om privatarkiv oppbevart i offentlige instusjoner, ser vi at det som er bevart i Oslo er mangfoldig, men samtidig mangelfullt. (Se <http://www.arkivverket.no/samkat/searchPage.php>.) Samkatalogen er et veldig bra tiltak som øker tilgjengeligheten, men hvor mange instusjoners arkivopplysninger fremdeles mangler. Hvor er bedriftsarkivene? Hva med arkivene etter idrettslag, sang- og musikklag, teaterlag samt diverse folkelige ad hoc-organisasjoner?

Da Oslo byarkiv ble etablert som egen etat i 1992, ble mandat og grunnleggende funksjonsområde vurdert i en slik bred sammenheng som de

statlige meldingene tilsier. Byarkivet ble pålagt å utvikle et bredt bevarings- og formidlingsarbeid. Etaten skulle virke for en mer sammensatt dokumentasjon og formidling av byens historie enn det som isolert sett følger av arbeidet med kommunens egne arkiv. Intensjonen var at Byarkivet på sikt skulle kunne komme på høyde med andre byarkiv i vår del av verden.

Til tross for at vi har prioritert kommunens egne arkiv pga. et svært stort historisk avleverings- og ordningsetterslep, har Byarkivet jevnlig fått inn noen bevaringsverdige privatarkiv. De er kommet mer eller mindre tilfeldig, ofte etter påtrykk fra arkiveiere eller egen kjennskap til materiale. I juni 2004 har Byarkivet i alt 121 privatarkiv i depot som samla utgjør 617 hyllemeter. I volum utgjør kommunalt eide aksjeselskap eller tidligere oppkjøpte selskap den største delen. Eksempler er Oslo byfornyelse AS og de ulike baneselskapene som i sin tid ble overtatt av Oslo Sporveier. Vi nevner her arkivene etter organisasjonskomiteen for De VI olympiske vinterleker Oslo 1952, Akerselvens brukseierforening, Aker sogneselskap, Nydalens Compagnie AS, Tveten gård og Grefsen sanatorium. Privatarkivene er av varierende størrelse, fra små brokker til de mer velholdte og veldokumenterende arkiv.

Byarkivet ønsker å kunne ta et klarere ansvar også for privatarkiv som del av byens kollektive hukommelse og sikre et kildemateriale som er all-

Foreningen Oslo ble stiftet i 1928 under mottoet "For by – for borger". Arbeidsområdet var sosialt og humanitært. Lagets arkiv og en del av de regaliene vi ser på bildet finnes i Byarkivet, men deler av arkivet er sperret på grunn av soppangrep. (Ukjent fotograf. Original i Byarkivet)

sidig og av bred betydning for byens kultur og historie. Derfor har vi i første omgang søkt og fått statlige prosjektmidler fra Kulturrådet og ABM-utvikling til å gjøre noe med arkiv som dokumenterer det multikulturelle Oslo. Hovedstaden har en tredel av landets innvandrerbefolkning; og dette vises dårlig i arkivene. Byarkivet har som mål å gi de nye minoritetene en rettmessig plass i arkivets samlinger, utvikle et bedre tilbud til flerkulturelle som brukere av vår institusjon og formidle deres historie til hele befolkningen. Ved dette pionerprosjektet vil vi også kunne legge til rette for kulturmøter.

Byarkivets prioriteringer på privatarkivområdet er, i den grad ressursene tillater det, å bevare og gjøre tilgjengelig:

1) Forenings-/organisasjonsarkiv i Oslo som knytter seg til hele Oslo by eller til et lokalt område i byen, herunder også bystyrepartienes gruppearkiv. Vi tar et spesielt ansvar for arkiv som kan gjenspeile det multikulturelle Oslo.

2) Et utvalg av personarkiv av særlig interesse for Oslo bys historie, blant annet etter profilerte lokalpolitikere, organisasjonsledere og enkeltpersoner som kan representere ulike sider ved byens kulturelle, politiske og sosiale liv.

3) Enkelte bedriftsarkiv (industri, handel, frieryrker) av særlig interesse og betydning for byen. Løsninger for bevaring av større bedriftsarkiv må finnes på nasjonalt plan.

Utvikling av privatarkivarbeidet?

Byarkivet gjør en særlig innsats med privatarkiv i 2004 - 2005 i prosjektet "Det multikulturelle samfunn i arkivene", som følger av de tilførte prosjektmidlene. Som hovedstadens arkivinstitusjon håper Byarkivet å kunne framstå med tyngde i utviklinga av privatarkivarbeidet i Oslo. Dette vil forutsette at det avsettes særlige ressurser til arbeidet. Ressurser tilsvarende en stilling vil være en god begynnelse. En slik satsing vil gjøre det mulig å etablere et privatarkivarbeid på et visst nivå som retter seg mot Oslos egen historie og kultur og mot byens egne miljøer. Det er vårt håp at vårt første privatarkivprosjekt, om de multikulturelle arkivene, skal bli starten på en slik prosess.

Det vakkert dekorerte fotoalbumet med portretter av medlemmene i "Den venskabelige Forening" er fra 1868. Foreningen ble stiftet i 1846 og hadde hovedsakelig et sosialt formål. Den ble oppløst i 1994, og arkiv og andre eiendeler ble overlatt til Oslo Bymuseum. Arkivet ble senere overført til Byarkivet.

Andre sentrale aktører innen privatarkivfeltet i Oslo er:

- Riks-/Statsarkivet, som primært tar seg av privatarkiv som dokumenterer virksomhet på nasjonalt plan og virksomhet som er interregional for Oslo/Akershus/Østfold
- Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (AAB), som bevarer og tilgjengeliggjør arkiv etter arbeiderbevegelsen og den politiske venstresida nasjonalt og i Oslo
- Nasjonalbiblioteket, som prioriterer personarkiv etter forfattere, kunstnere og forskere ("manuskripter")
- Norsk Teknisk Museum, som prioriterer bedriftsarkiv av teknisk karakter
- Norsk Sjøfartsmuseum, som har noe materiale fra skipsverft-/rederiarkiv
- Oslo Bymuseum, som har noe personarkiv som primært er knyttet til museets fylkesansvar for fotobevaring
- Oslo kommune, Kunstsamlingene, som har ansvar for Munchs og Vigelands arkiv
- Oslo kommune, Deichmanske bibliotek med lokalavdelingene, som har enkelte arkiv fra historielag og mindre fotosamlinger
- Norsk Folkemuseum, som har Wilses fotosamling, arbeider- og husmannsminner, intervju- og dok.-prosjektet "Norsk i går – i dag – i morgen?" om moderne innvandring og enkelte privatarkiv

Bevaring av privatarkiv

En grunnleggende kulturoppgave

Bjørn Bering har skiftet beite – fra å være byarkivar til å bli leder for Riksarkivets avdeling for privatarkiv; det vi si arkiver etter bedrifter, organisasjoner og personer. Han vil fortsette å arbeide med mange av de samme utfordringene som i Byarkivet, men nå i en nasjonal sammenheng. Han håper og tror på en økt innsats for bevaringen av privatarkiv, men ser også store utfordringer i et samfunn hvor brev erstattes med e-post og SMS, og der stadig mer arkivmateriale foreligger i form av databaser.

Av Leif Thingsrud

– Det er en grunnleggende kulturoppgave å ha et relevant og pålitelig grunnlag for å kunne forstå vår egen historie, sier Bering. Han understreker nødvendigheten av å ha dette for alle som arbeider med historiske sammenhenger, så som forskere, dokumentarforfattere og journalister. For eksempel kunne ikke Espen Søbys bok om Kathe Lasnik latt seg skrive uten både offentlige og private arkiver i tillegg til de muntlige kildene. For mange brukere er det uvesentlig om kildene har offentlig eller privat opphav.

For Riksarkivet er det en vesentlig oppgave å sikre privatarkiv som en del av nasjonens historie, vår felles hukommelse. For en del andre institusjoner, for eksempel kommunale, vil dette være en tilleggsoppgave man ikke kan bruke like mye ressurser på. Men oppgaven er likevel viktig. Stortings-

meldingen om arkiv, bibliotek og museum i 1999 og regjeringens kulturmelding i 2003 legger begge vekt på behovet for økt vern av privatarkiver for nettopp å sikre en mer helhetlig samfunnsdokumentasjon.

En annen side, som vi heller ikke må glemme, legger han til, er at privatarkiver kan være viktige også for å sikre grunnleggende rettighetskrav og personlige interesser. Det gjelder blant annet arkiv etter private omsorgsinstitusjoner og for eksempel "Norsk misjon blant hjemløse". Dette privatarkivet, som dokumenterer behandlingen av de norske taterne eller de reisende, er bevart i Riksarkivet. Det er blitt mye brukt i erstatningssakene etter de overgrepene denne folkegruppen har vært utsatt for og for å finne ut av personlig bakgrunn og livsløp.

– *Hva er bakgrunnen for Riksarkivets engasjement for privatarkiver?*

– Riksarkivet har alltid tatt vare på viktig arkivmateriale med privat opphav. Husk at mye av det vi har bevart av middelalderdokumenter, såkalte diplomer, egentlig er fragmenter av person- og gardsarkiv. Men den nåværende Privatarkivavdelingen er et resultat av at det tidligere Norsk Privatarkivinstitut ble en del av Riksarkivet i 1987.

Riksarkivet har to oppgaver med hensyn til privatarkiv. Vi skal ta imot, ordne, oppbevare og gjøre tilgjengelig forskjellige privatarkiv. Men vi skal også være aktive med å styrke privatarkivarbeidet på landsplan i samarbeid med andre institusjoner og organisasjoner. Særlig vil det nye utviklingsorganet ABM-utvikling – Statens senter for arkiv, bibliotek og museum – være viktige her.

Nå er Riksarkivet, i samarbeid med fylkeskommunene og ABM-utvikling, i ferd med å oppnevne koordinerende institusjoner for privatarkivarbeidet i alle landets fylker. Men vi venter stadig på en statlig støtteordning for privatarkiv. Uten penger blir målsetningene i Stortingsmeldingen om arkiv, bibliotek

Arkivet etter Norsk Misjon blant Hjemløse inneholder blant annet ca 2800 fotografier. Blant de stedene som ble hyppig fotografert, var arbeidskolonien Svanviken i Eide på Nordmøre. Stedet hadde egen skole, og dette bildet av en klasse og deres lærerinne er tatt mellom 1912 og 1916. (Ukjent fotograf. Original i Nasjonalbiblioteket. Kopi i Riksarkivet PA793 9403-01840)

og museum (ABM-meldingen) og i Regjeringens kulturmelding lett tomme oppfordringer om større innsats. Det er likevel grunn til å ha forventninger til en økt aktivitet både fra Riksarkivets og ABM-utviklings side.

– *Hvor store ressurser bruker Riksarkivet på privatarkivene?*

– Privatarkivavdelingen, som har seks stillinger, skal koordinere privatarkivarbeidet, men det er viktig at vi skal være en del av arkivverket som helhet, understreker Bering. Mange privatarkiver tas hånd om av andre avdelinger her.

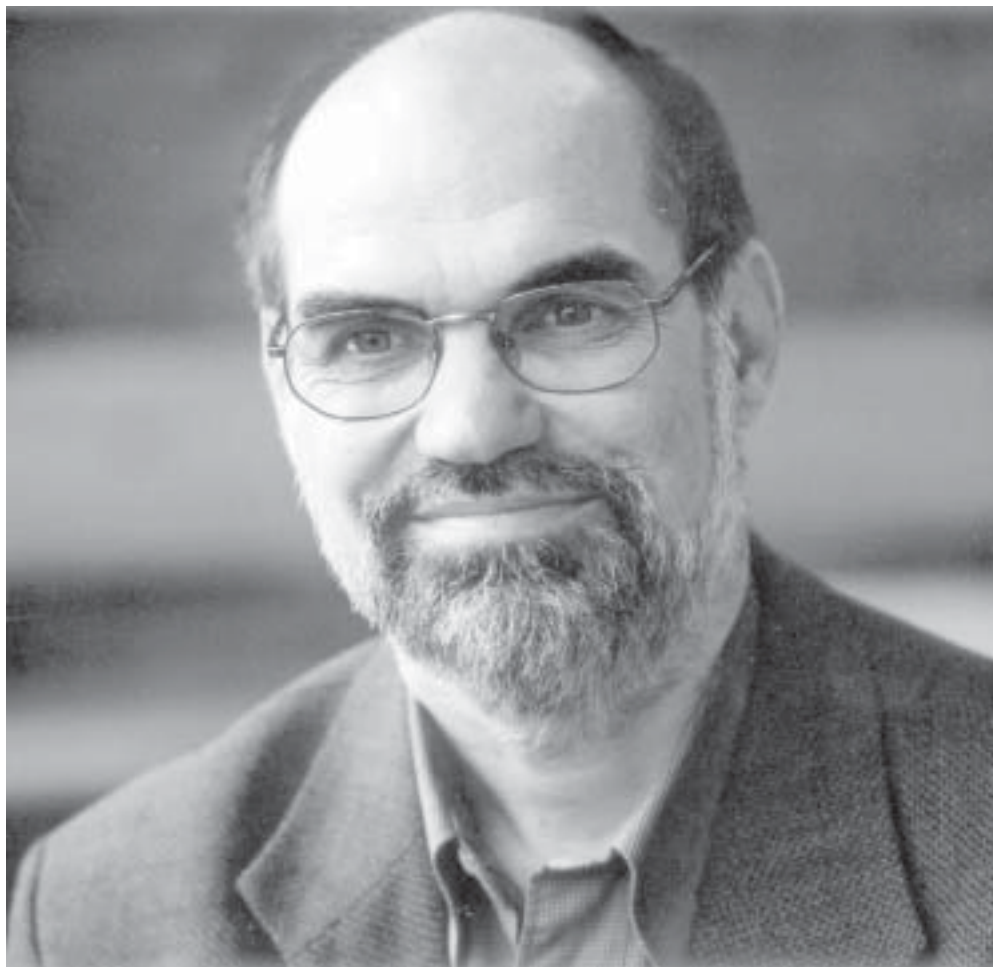
Statsarkivene har en viktig rolle regionalt, fortsetter han. De skal samarbeide nært med kommunene og uavhengige institusjoner, og mange av dem gjør en betydelig innsats på dette området. Privatarkivarbeidet har allikevel stått svakt i forhold til arbeidet med de offentlige arkivene. Nå er det imidlertid kommet sterke politiske signaler om å trappe opp privatarkivarbeidet. Særlig ved overgangen til elektroniske arkiver er det nødvendig å sette inn ressurser. Folk skriver ikke brev lenger og skaper ikke tradisjonelle arkiver. Det er vanskelig å avklare hva vi kan og bør ta vare på i en tid preget av e-post og SMS.

– *Hvilke kriterier har Riksarkivet for hva det tar imot av privatarkiver?*

– Mye er tilfeldig. Mye er resultatet av situasjonsbestemte redningsaksjoner, innrømmer Bering. Men selvfølgelig har det også vært et målrettet arbeid mot riksdekkende organisasjoner som har hatt betydning på nasjonalt plan: partier, næringsorganisasjoner, kulturorganisasjoner og religiøse organisasjoner. Likeså har vi vært aktive for å sikre oss arkivene etter sentrale offentlige personer. Ett av de siste vi har fått inn, er etter Jens Chr. Hauge.

Riksarkivet skal primært ta vare på arkiver fra organisasjoner og virksomheter som er landsomfattende eller av nasjonal betydning. Regionalt er det statsarkivene og fylkeskommunale arkivinstitusjoner som gjør den største innsatsen. Innenfor visse sektorer finnes også egne landsdekkende organisasjoner, for eksempel Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek. Uten et nært samarbeid mellom alle disse kommer vi vanskelig videre.

Riksarkivet har også sikret arkivene fra noen få nøkkelbedrifter. Det største enkeltarkivet vi har fått er et slikt, Vesterålens Dampskibsselskab. De ca.

250 hyllemetrene dokumenterer blant annet dannelsen av Hurtigruta.

Næringslivsarkiv er et problemområde, sier Bering. Her er det gjort alt for lite, mest fordi disse arkivene er store. Dermed kreves det betydelige ressurser for å oppbevare dem og stor arbeidsinnsats for å ordne dem. Men det er viktig å gjøre en større innsats for å dokumentere vårt økonomiske liv. I det hele tatt må det gjøres noe med samarbeidet mellom de private arkivskaperne og arkivinstitusjonene for at vi skal kunne bevare mer og få gjort dette tilgjengelig.

– *Men om midlene skulle komme: Er institusjonene beredt til å bruke så store ressurser på privatarkiv?*

– De fleste arkivinstitusjoner er etablert for å være et verktøy for forvaltningen. De skal skaffe sine eiere – og deres brukere og kunder – informasjon og dokumentasjon, og de skal medvirke til kontinuitet og historisk sammenheng i forvaltningens virksomhet. Men de har også fått et ansvar for å dokumentere samfunnet og historiens forløp. Denne dokumentasjonen blir ufullstendig og skjev hvis et samfunn bare tar vare på arkivene etter offentlige virksomheter. Særlig vil arkiver etter bedrifter, organisasjoner og viktige enkeltpersoner være nødvendige som grunnlag for en sammensatt og helhetlig dokumentasjon av fortid og samfunn.

Bevaring av viktige privatarkiv er en sentral kulturoppgave, sier tidligere byarkivar Bjørn Bering. (Foto: Eli Berge. Original i Byarkivet – utsnitt)

Protokoll ved reisens slutt

Fire protokoller, et ganske lite privatarkiv, skjønt Kristiania skysstasjon drev en omfattende virksomhet. Historien har festet seg i de mer enn hundre år gamle skyssdagbøkene, ikke bare i form av bokstaver og kruseduller, men også rent fysisk etter et liv blant døddrukne skyssgutter og misfornøyde passasjerer.

Av Bård Alsvik

"Intet at udsætte, enskjønt det var 18de mai", skrev herr Echoff i dagboka for Kristiania skysstasjon i 1901 etter å ha steget ut av karjolen på Lysaker. Hans erfaring med hovedstadens faste skysstasjon smakte nok mer finkel enn vann, og kanskje følte han en viss undring over at skyssguttene var såpass lite preget av nasjonaldagens feiringer. Skyssvesenet hadde et dårlig rykte på seg når det gjaldt edruelighet, noe vi får bekreftet litt videre i dagboka: *"Synlig beruset og uforskammet"*, skrev herr Jacob Lund om skyssguttene etter en reise til Bryn i juli 1901. En annen person som forsøkte å få skyss til Bekkelaget kunne konstatere at *"alle 6 er drita fulle"*. Det var de også da K. Olsen oppsøkte stasjonen for å få tur til Hammeren i Maridalen: *"Skydsguttene er aldeles døddrukne og skydskafferen er ikke til at faa liv i, han sover som en sten"*.

Bransje med dårlig rykte

Byens faste skysstasjon lå i Pilestredet 12, i en fjorten meter lang muret bindingsverksbygning, på samme tomt som firmaet Hansen & Dysvik holder hus i dag. Inntil skysstasjonen lå en to etasjes uthusbygning med stall og plass til seks hester, det samme antallet skysstasjonen var pliktig til å ha i følge bevillingen. Eieren av gården var i 1890 en vognmann Nils Olsen, som nok også drev stasjonen. Etter århundreskiftet dukker det imidlertid opp et nytt navn som skysskaffer, Karl Andersen, og det er grunn til å tro at Olsen og Andersen var to av mange vognmenn i en rekke av skysskaffere siden byen fikk en fast skysstasjon i 1840-åra.

Det er imidlertid bare bevart fire skyssdagbøker som til sammen dekker fire-fem år av stasjonens drift. Dagbøkene var fra det offentlige side ment som et forsøk på å holde kontroll med en bransje med dårlig rykte. Skysstasjonene ble drevet etter bevilling fra det offentlige, og fikk økonomisk støtte både fra stat og kommune. Alle skysstasjoner måtte føre dagbok, og politiet kunne når som helst kontrollere protokollen og stille skysskafferen ansvarlig

for sin egen og skyssguttene udugelighet. På samme måte hadde de reisende plikt til å inntegne navnet sitt ved bestilling av skyss, slik at man visste hvem man skulle gå til dersom betalingen uteble – for det hendte også.

I den eldste av de fire bevarte protokollene, den fra 1881-82, hersker det flid og orden, og med jevne mellomrom kan vi se at en politibetjent har vært innom og utført kontroll ved å sette dato og navnetrekk. De tre siste protokollene dekker perioden 1901-1905, og på tross av deres noe lavere alder, så er de langt mer medtatte. Her fins ingen tegn på ettersyn fra politiet, noe som en reisende skarpt har bemerket på første oppslag i protokollen fra 1901: *"Politiet bør og skal legge merke til klagen"*. Sirlige bokstaver, slik som i 1881-82-protokollen, er nå erstattet med til dels rablete og utydelig håndskrift. Innsiden av omslagene er de reneste skrivevegger med tall, signaturer, kruseduller og blekksøl. I rubrikken for klager, finner vi i tillegg til ris og ros, små midviser som: *"Ja vi elsker dette landet som det stiger frem, skydstation og saadant andet lad det rusle hjem"*.

Aner vi en mental forandring hos de reisende bak denne skjødesløse behandling? Har ikke folk lenger respekt for protokoller der stiftamtmanden i Kristiania har preget sitt stempel inn i rød voks? Eller er det andre grunner til at de yngste protokollene bærer preg av å være rableblokker?

Med på vogna?

Det som slår en aller først når man sammenligner de tre yngste med den eldste protokollen, er at papiret i den eldste er så mye renere og penere enn papiret i de yngste protokollene. Papiret i de yngste er på sin side gulgrått, nesten svart flere steder. Nederst til høyre på hver side, der man normalt tar når man blar, er papiret bøyd eller skrukkete og nesten slitt av. Papiret er dessuten på vei til å gå opp i liminga i ryggen. Forklaringen på denne markante forskjellen på protokollenes forfatning er antakelig såre enkel, og ikke slik som en av de reisende – en kjemiker E. Simonsen fra Bygdøy – skriver inn i klagerubrikken

i 1903: *"Papiret i denne protokol er ganske uskikket til sit øiemed. Der maa anvendes mer limfast papir"*. Årsaken kan heller være den, at den eldste og peneste protokollen aldri har forlatt skysstasjonen. Den er antakelig ikke blitt brukt slik det var ment at den skulle brukes. Her er det ikke de reisende selv som har skrevet seg inn og tinget skyss, men skysskafferen. Den samme håndskriften går nemlig igjen i hele protokollen, og enda mer påfallende: Her fins ikke en eneste klage!

I de yngste protokollene er det omvendt: De reisende har selv skrevet seg inn, og klagerubrikken er flittig brukt både til ris og ros. Noe nytt har trolig inntruffet. Dagbøkene har ikke lenger blitt liggende på skysstasjonen, men vært med på turen, helt til reisens slutt. For hvorfor i all verden skulle de reisende finne på å skrive slikt som *"Kvike skydgutter"*, *"Pen kjøring"* og *"Stjerna er god"* før selve turen var unnagjort?

Protokollenes formelle karakter er blitt enda mer trukket i bakgrunn. Skitne fingre har rørt ved bladene, blekket har sprutet, og følelsen av å være enda fjernere fra stiftamtmanden i Kristiania, i en mer privat sfære, på en vogn på en eller annen landevei i Aker, har gjort folk mer løsslupne med hensyn til språkbruk og behandling av protokollene. Skyssguttene har antakeligvis heller ikke brydd seg så mye om hva som ble skrevet og hvordan protokollene ble behandlet. Selv har de brukt innsiden av omslaget til regneark når takstene skulle beregnes, og en del av skribleriene er det nok skyssguttene selv som står bak, skal vi tro en herre fra Vestre Aker som i oktober 1903 skrev i protokollen at *"Skydsgut Kludrer i bogen"*.

Skysstasjonens siste dager

Skysstasjonen hadde opplevd et markant tilbakeslag etter 1880. Antallet reisende hadde gått vesentlig tilbake på grunn av konkurransen fra andre kommunikasjonsmidler. I 1904 var det knappe åtte hundre personer som brukte stasjonen til i alt 1700 turer, et meget lite antall i en by med om lag to hundre tusen innbyggere og den store landkommunen Aker i umiddelbar nærhet. I 1905 skrev Aftenposten om stasjonen at: *"... den bruges væsentlig af udenbys Folk, som under Besøg her i Byen ikke er reist hjem igjen, før det sidste Tog eller den sidste Dampbaad er gaaet"*.

I 1893 kom en ny lov om skyssvesen som overlot til vedkommende kommunestyre å fatte beslutning om opprettholdelse eller nedleggelse av faste skysstasjoner. Kommunen bidro som nevnt økonomisk sammen med staten til opprettholdelsen, og med den nye loven var det lett å ofre skysstasjonene dersom kommuneøkonomien var anstrengt. Både Stavanger, Larvik og Tønsberg hadde nedlagt sine stasjoner, og i 1905 var

turen kommet til Kristiania. En komité ble nedsatt for å se på saken, og i innstillingen til formannskapet het det at *"Kristiania skydsstation er blevet overflødig, efterat byens jernbane-, dampskibs- og sporveisforbindelser er blevet saa udstrakte, og efterat kommunikationerne indenfor byen er blevet saa billige og saa let tilgjengelige som de nu er"*.

Skysstasjonen hadde med andre ord utspilt sin rolle. Den hørte ikke hjemme i en moderne tid hvor kravene til effektivitet og komfort var en helt annen enn i diligencens tid. Kjøredningene var i følge komiteen *"... saa tarvlig, at den ikke kan vinde eller bevare nogen større kundekrets"*. Såkalt gjennomgangsskyss – skyss fra skysstasjon til skysstasjon – forekom så å si ikke lenger. Det var derfor bare en fast kundekrets som benyttet stasjonen.

"Institutionen er ikke saa særlig ærverdlig, men det er dog et Stykke af det gamle Christiania der her forsvinder", skrev Morgenbladet ved nedleggelsen 31. mai 1905. Kommunen inngikk nå en avtale med byens "frie" vognmenn, som hadde drosjeholdeplasser på Stortorget, Jernbanetorget, St. Olavs plass og Vestbanen, om å skjøtte personbefordringen til en fast takst innen en omkrets av ti kilometer fra bygrensa. Men ganske raskt vokste også misnøyen med byens vognmenn. Visstnok skal flere ha nektet å møte opp dersom turen gikk ut av byen. Enkelte skrev innlegg i avisene og ønsket den gamle skysstasjonen tilbake, til den tid hvor man fikk *"skydsbefordring til alle døgnets tider for en rimelig betaling"*.

Men vognmennenes tid var snart forbi. Selv om de aller ivrigste og ihuga vognmennene drev sin virksomhet til opp på 1950-tallet, tok reisen slutt for de aller fleste i løpet av mellomkrigstiden.

Dagboka for Skysstasjonen i Kristiania fra januar 1902 til august 1903 bærer preg av uvøren bruk. (Original i Byarkivet)

Oslo Rotarys arkiv: Solid dokumentasjon av aktivt lag

For fire år siden ble Byarkivet kontaktet av den daværende formannen i Oslo Rotary Klubb med en forespørsel om det var interesse for å overta de eldre delene av arkivene deres. Oslo-klubben er Skandinavias eldste og største innen denne organisasjonen, og Byarkivet fant at arkivet dermed ville være av allmenn interesse å få bevart. Det omfangsrike materialet som ble avlevert, viste seg imidlertid å være i helt uordnet stand. Oslo Rotary Klubb betalte derfor to månedersverk for å få arkivet ordnet.

Av Marianne Kern

Organisasjonen Rotary ble dannet 23. februar 1905 i Chicago av Paul P. Harris. Meningen var opprinnelig at den skulle være en klubb av forretningsforbindelser med bare én fra hver bransje. Tanken var at man ved å dyrke vennskap skulle fremme forretninger og benytte forretningsforbindelser til å styrke vennskap. Navnet Rotary kom av at møtestedet skulle rotere mellom medlemmene mens klubben var liten. Det samme gjaldt vervene, og medlemskapet skulle bare gjelde for et år av gangen.

Tanken på å yte allmennheten tjeneste vokste etter hvert frem og satte sitt preg på hele Rotary-bevegelsen. Rotarys formål er "å gagne andre" ved å lære medmennesker å kjenne, samt å stille høye etiske krav til seg selv i yrke og samfunnsliv. Medlemmene ønsker å vise respekt og forståelse for alt nyttig arbeid, og de prøver å virkeliggjøre Rotarys idealer i privat- og yrkeslivet og i samfunnet ellers. Rotarianere arbeider for internasjonal forståelse og fred gjennom vennskap over landegrenser og mellom mennesker fra alle yrker. Bevegelsen er mot diskriminering av alle slag. Hvert år arrangeres en

Anders Beer Wilse var Oslo Rotary Klubbs faste fotograf de første årene. Her har han forevige et lunsjmøte i april 1924, antakelig på Søstrene Larsens hotell. Senere ble Grand Hotel fast møtested. (Original i Byarkivet)

kongress der det drives ungdomsutveksling og alle klubber yter bidrag til Rotary Foundation, som deler ut stipend til forskjellige former for utdanning.

Utspring på beste vestkant

I 1921 møttes to personer i Oslo, gardekaptain Ola Five og en mann ved navn Rolf Hoff, som hadde kjennskap til Rotary-bevegelsen. Ved neste møte var det allerede ni personer som kalte seg organisasjonskomite. Selv om navnene ikke er kjent, må personene ha tilhørt de høyere samfunnslag. Meningen med klubben var jo å samle toppledere fra de enkelte områder.

Kristiania Rotary klubb ble stiftet 23. februar 1922, men hadde fra starten ikke noe eget distrikt. I april samme år søkte Oslo-klubben om opptakelse i Rotary International, og fikk charter nummer 1211. Da byen skiftet navn i 1924, fikk klubben navnet Oslo Rotary klubb.

Oslo-klubben var den første i Skandinavia og er med sine ca. 215 medlemmer fortsatt den største. Men den har fått selskap: Etter hvert er det i Norge blitt omtrent 340 klubber og syv distrikter. I Oslo-regionen alene finnes det ca. tretti klubber. Landets klubber ledes av en valgt president og et styre, mens distriktene ledes av en guvernør, som fungerer ett år av gangen. Kongen og kronprinsen er æresmedlemmer av klubben.

Langt på vei fullstendig arkiv

Arkivet er nå ferdig ordnet og består av ca. tjue hyllemeter med styre- og møteprotokoller, forskjellig korrespondanse og regnskaper. Flere av seriene dekker hele perioden fra starten i 1922 fram til 2001. I tillegg kommer tre meter med videofilmer fra 75-års jubileet, fotos i rammer, plakater og en stor kasse med forskjellige dokumenter. Det som ligger i kassen er først og fremst korrespondanse, rundskriv og trykksaker. Materialet er klausulert i seksti år. Adgang gis av det sittende styret i klubben.

Ut fra materialet er det tydelig å se at informasjonsstrømmen går fra Rotary International ned til alle nivåer, mens informasjonen fra de enkelte klubber ikke bare går oppover, men også på kryss og tvers innen klubber, distrikter, land etc. Selv om det finnes noen mangler i materialet, er det til dels overraskende fullstendig. Det kommer nok av at noen medlemmer som hadde mange verv og var med i forskjellige komiteer og andre undergrupper, hadde egne private arkiv som etter hvert kom i Oslo Rotary klubbs eie.

Sigv. Jordfald var norsk Rotary-president rett etter krigen, og en betydelig del av Oslo Rotarys arkiv er papirer etter ham. Dette adgangskortet vitner om at den sentrale ledelsen stilte store krav til møtelokaler. (Original i Byarkivet)

Privatarkiver i Byarkivet

Følgende arkiver er presentert i tidligere numre av TOBIAS

Oslo byfornyelse AS	Nr. 1/93 s. 3	Akerselvens brugseierforening	Nr. 4/96 s. 11
Organisasjonskomiteen for De Olympiske vinterleker 1952	Nr. 4/93 s. 13	AS Holmenkolbanen	Nr. 2/97 s. 11
Grefsen og Vardåsen sanatorier	Nr. 1/94 s. 12	Arkiv etter byfornysesselskap	Nr. 3/97 s. 15
Oslo småkirkeforening	Nr. 2/95 s. 8	Nydalens Compagnie	Nr. 4/01 s. 23
Tveten gård / Even B. Stenersen	Nr. 3/95 s. 16	Div. sporveisselskaper	Nr. 1/03 s. 18
Trelasthandler Edw. Tandberg	Nr. 3/95 s. 18	Fotografen Inga Breder	Nr. 3/03 s. 13
Sigvart Asker	Nr. 4/95 s. 16	Fotografen Thorleif Wardenær	Nr. 3/03 s. 18
		Nordic Black Theatre	Nr. 1/04 s. 24

Husmødrenes Barnehager

Norges eldste og største private barnehageeier

Fra 1937 til 2002 var Husmødrenes Barnehager en sentral aktør i Oslos barneomsorg. Mer enn tusen barn fikk årlig et tilbud der på 1950-tallet. Etter avviklingen ble arkivet gitt som gave til Oslo byarkiv.

Av Line Monica Grønvold

Husmødrenes Barnehager ble etablert i 1937. På denne tiden hadde bare 768 av Oslos totalt 14 604 barn en plass i daginstitusjon.

Opptakten var et foredrag om anbringelse av barn, holdt av skoleoverlege Dr. Lauritz Stoltenberg. Det ble pekt på behovet for småbarnsinstitusjoner, lek og samvær under en øvet pedagog. Bakgrunnen var den situasjonen som samfunnsutviklingen hadde skapt, med trange boliger, mødres arbeid utenfor hjemmene og byens økende trafikk. Legens hustru, Aasny Stoltenberg, tok på seg det første formannsvervet for det som ble startet opp som "Oslo Hjemmenes Vels Barnehagekomite", og senere kalt "Komiteen for Husmødrenes barnehager". For sin innsats mottok hun Kongens fortjenestemedalje i gull. Medaljen tildeles som belønning for en livs- eller pionérinnsats av landsomfattende betydning.

Barnas uke 1952: Stillestuen for babydukker var populær blant både små og litt større jenter. (Foto: All-Foto for Husmødrenes barnehager. Original i Byarkivet A:10379_Ua0003)

Husmødrenes Barnehager ble en slags foregangs- virksomhet for barnehagesakens utvikling i Oslo og landet for øvrig. Det ble etter hvert en fast organisasjon som kunne administrere utbygging og drift av mange barnehager. Kvinnenes frivillige arbeid og iherdige innsats økte takten på barnehageutbyggingen etter krigen. I løpet av de første tyve årene var driften utvidet fra én avdeling til mer enn femti barnehageavdelinger på 1950-tallet.

Leder for komiteen ble valgt fra Oslo Krets av Norges Husmorforbund frem til 1993, da Husmødrenes Barnehager ble omgjort til en privat stiftelse og fikk en ansatt leder.

I jubileumsåret 1997 var dette landets eldste og største private barnehageeier. Virksomheten omfattet ca. 1200 barn og 270 ansatte, fordelt på 37 hel- og halvdagsbarnehager, ved siden av to åpne barnehager og et lekotek for funksjonshemmede. 26 av barnehagene mottok kommunal støtte og ble drevet på kommunale vilkår. Ti var uten kommunal støtte.

To barnehager var for øvrig veiledere for ca. ti familiebarnehager.

De kommunale tilskuddene opphørte, og stiftelsens styre vedtok da en styrt avvikling. Personale og barnehageplasser ble sagt opp fra 1. juli 2002. For å opprettholde barnehagetilbudet i kommunen, fikk aktuelle bydeler overta barnehager, dersom ikke private ønsket å drive disse videre. Dette berørte 29 barnehager med 950 plasser og 250 ansatte i 14 bydeler.

Arkivet fra Husmødrenes Barnehager inneholder mye forskjellig. Registeret viser et mangfold av stikkord, i relativt vidt spenn mellom morsom lek og tørt alvor. Alt fra kuriøse eksempler som Barnas julegrotte, filleryer, oppskrifter og tre lekebiler; til søndagspass av barn, attester, styrereferat, arealnormer, leiekontrakter og rasjoneringskontor for bygningsmaterialer.

Oslos multikulturelle arkiver

Prosjektet med å få inn arkivmateriale fra innvandrer- og multikulturelle organisasjoner er godt i gang. En del arkiver er allerede avlevert, og flere organisasjoner og enkeltpersoner har sagt seg villige til å bidra med arkivmateriale.

Av Otto Akos Meijer

Rådet for innvandrersamfunn har registrert over 350 organisasjoner – 300 med konkret adresse i Oslo. Mange av disse er små foreninger med få medlemmer og kort levetid, mens noen større organisasjoner har registrert flere underbruk som for eksempel ungdoms- eller kvinnegrupper. Men ikke alle organisasjoner og foreninger er registrert, og det finnes en del privatpersoner som tidligere har vært aktive i organisasjoner som ikke eksisterer lenger og som kanskje sitter på interessant arkivmateriale.

Ikke uventet var noen av de første som meldte interesse for å avlevere arkivmateriale, organisasjoner med bakgrunn i utadventt kulturvirksomhet. Nordic Black Theatre og Cosmopolite har allerede avlevert arkivmateriale til Byarkivet, andre har meldt sin interesse. Viktig er det også at vi har fått inn en del arkivmateriale fra Fremmedarbeiderforeningens første periode, fra 1972 til -76, og vi forventer å få inn mer senere i år.

En sentral organisasjon som har begynt å sende oss materiale er MiRA-Senteret, som er et ressurs-senter for innvandrer- og flyktningkvinner og en interesseorganisasjon for kvinner med tilknytning til andre land enn Norge, spesielt fra Afrika, Asia, Latin-Amerika og Øst-Europa. En annen organisa-

sjon som også har bidratt med arkivmateriale er Primærmedisinsk Verksted, som særlig har jobbet med kvinner fra Somalia og Asia.

Siste bidrag kommer fra The Gambian Association eller Den gambiske foreningen i Norge som har avlevert arkivmateriale i form av korrespondanse, referater og flotte fargefotografier.

Andre organisasjoner som foreløpig har sagt seg villig til å levere arkiver i den nærmeste framtid er African Youth, Radio Latin America, Utrop, Den Nederlandske klubben, Idretts- og kulturorganisasjonen Andes, Du Store Verden, SolBrasil og Ressurs-senter for Pakistanske barn. Dessuten har flere andre organisasjoner vist interesse, og en del privatpersoner levert, eller lovet å avlevere arkivmateriale.

Av de over tre hundre organisasjonene som er registrert er det bare et fåtall som har eksistert i mer enn tyve år, og ikke alle har systematisk tatt hånd om arkivene sine. Enda færre har vært klar over at arkivmaterialet deres har verdi for flere. Til høsten skal Byarkivet i samarbeid med Flyktning- og innvandreretaten holde et lite kurs i arkivering for innvandrersamfunn. Målet er at interessant og viktig materiale blir tatt hånd om på best mulig måte, og at det blir forståelse for at dette er en viktig del av kulturarven som kanskje bør få en plass i byens egen arkivinstitusjon.

En presentasjon av noen av de multikulturelle arkivene Byarkivet har mottatt følger på de neste sidene.

Trykksaker på norsk og forskjellige innvandrerspråk utgjør en betydelig del av de arkivene Byarkivet har mottatt fra Oslos multikulturelle foreninger. Disse brosjyrene er utgitt av MiRA Ressurs-senter for innvandrerkvinner.

MiRA-senteret

MiRA Ressurscenter for innvandrere og flyktningkvinner er en interesseorganisasjon for kvinner med bakgrunn eller tilknytning til andre land enn Norge, spesielt fra Asia, Afrika, Latin-Amerika og Øst-Europa. Det ble opprettet i 1989 med Fakhra Salimi som daglig leder. Forløperen til senteret var Foreign Women's Group (FWG), som Salimi var med å danne i 1979 etter at hun kom som student fra Pakistan til Norge. FWG jobbet særlig med minoritetskvinnens juridiske status og en rekke utvisningssaker de første åra. Kvinner som hadde vært under tre år i Norge, kunne bli utvist fra landet om de ønsket å skille seg. Ektekapet definerte deres juridiske status.

MiRA-Senteret er partipolitisk uavhengig og har ingen tilknytning til noen religiøse grupper. Senteret skal være et kompetanse- og ressurscenter i innvandrerkvinnespørsmål, arbeide for å

styrke rettsikkerhet og selvorganisering blant innvandrerkvinner og arbeide for reell likestilling og mot rasisme i det norske samfunnet. Gjennom rådgivning, informasjons- og kursvirksomhet skal det medvirke til økt kunnskap om og forståelse i det norske samfunn for innvandrerkvinnens situasjon og rolle i det nye landet. De vil synes og bli sett – *mira* er å se på spansk.

MiRA-Senteret har kontakt med et stort nettverk av personer og organisasjoner fra hele verden som arbeider med innvandrere og flyktningsspørsmål.

Arkivmaterialet vi har fått avlevert hittil utgjør 0,4 hyllemeter og består av egenpubliserte tidsskrifter, temahefter, rapporter og bøker samt videogrammer og diverse informasjonstrykksaker og plakater. Mer arkivmateriale, bl.a. korrespondanse, forventes avlevert senere.

Otto Akos Meijer

Fremmedarbeiderforeningen

Fremmedarbeiderforeningen (FAF) ble stiftet i 1972. Hensikten var å skape en multinasjonal organisasjon som ville arbeide for utenlandske/innvandrede arbeidstakers interesser, og for at menneskerettighetene også skulle gjelde for dem. Andre interesseorganisasjoner fantes ikke. FAF ble den eneste samlende fremmedarbeiderforeningen i Europa. Mange nasjonale organisasjoner kom med, tretten fra starten. I det første styret satt personer fra enda flere nasjoner; Cuba, Filippinene, Pakistan, Bangladesh, India, Mauritius, Venezuela, Palestina, Spania, Jugoslavia, Chile, Tyrkia, Ghana, Iran og England var representert. Første formann var fra Cuba. I tillegg var det seks norske medlemmer som hadde tale- og forslagsrett, men ikke stemmerett.

De viktigste sakene var arbeid med oppholdstillatelser, familiegjengforening og boligspørsmål. Samt kampen mot diskriminering i arbeidslivet, på boligmarkedet og i media. Foreningen engasjerte seg også aktivt i diskusjonen rundt innvandringsstoppen, innført

i 1975, som de kalte for "ansvarsstoppen" på grunn av de mange unntaksreglene i forbindelse med oljevirkosomheten i Nordsjøen. Det fantes intet serviceorgan for innvandrere, så mange kom til Fremmedarbeiderforeningen med forskjellige praktiske problemer. De hadde inntil førti henvendelser pr. dag.

I 1973 organiserte FAF en egen 1. mai-demonstrasjon. Avisa "Fremmedarbeideren" kom ut fra 1974 med rundt ni nummer i året. Fremmedarbeiderforeningen ble oppløst rundt 1980, og splittet opp i flere organisasjoner.

Arkivmaterialet vi har motatt stammer fra perioden 1972-76 og utgjør ca. 0,3 hm. Det består av vedtekter, møte-referater, korrespondanse, løpe-sedler, avisutklipp og noen eksemplarer av avisa "Fremmedarbeideren". Materialet er deponert av Aud Korbøl, og inntil videre er det kun tilgjengelig etter avtale med henne. Vi har avtale med en annen tidligere tillitsvalgt om å få overført ytterligere materiale fra foreningens siste periode.

Ellen Røsjø

Arkiver etter Cosmopolite

Cosmopolite i Møllergata er et av Oslos mest kjente konsertlokaler for jazz og såkalt "etnisk musikk" eller "world music". Ved oppstarten i 1992 var dette faktisk en av de første scenene i Norge som presenterte artister innen verdensmusikk-sjangeren. Cosmopolite er i dag en sentral nordisk formidler av musikk fra Afrika, Asia og Latin-Amerika. Byarkivet har mottatt arkiver fra denne virksomheten som ledd i prosjektet "Det multikulturelle samfunn i arkivene".

De første årene hadde Cosmopolite tilholdssted i Industrigata på Majorstua. Her etablerte primus motor Miloud Guiderk i samarbeid med Rikskonsertene *Etnisk Café*, et prosjekt som var spesielt rettet mot musikere med innvanderbakgrunn. Konseptet har etter hvert også spredt seg til andre norske byer. Cosmopolite ble i 1993 kåret til "Årets beste utested" av avisa *Natt & Dag*. Miloud, som kom til Norge fra Marokko tidlig på 70-tallet, fikk i 2001 Oslo Jazzfestivals pris "for sin idealistiske formidling av verdensmusikk i sin alminnelighet og jazzmusikk i særdeleshet, til oppdragelse og glede for hovedstadens kulturpublikum".

Etter flere år med økonomiske problemer flyttet

Cosmopolite i 1999 inn i nye lokaler i Møllergata 26. "Nye Cosmopolite" besto av fem elementer: Stiftelsen Cosmopolite Scene, Cosmopolite Kjellerdrift AS, Cosmopolite Musikkforening, Oslo Tango klubb og Samspill.

Musikkscenen mottar i dag økonomisk tilskudd fra Kulturrådet, Kulturdepartementet, Oslo kommune og Musikk Verksted Ordningen (MVO). Oslo kommune har tidligere gitt underskuddsgarantier i forbindelse med enkeltarrangement, samt etableringsstøtte i forbindelse med flyttingen til Møllergata. De siste åra har kommunen gått inn med driftstilskudd, kr 250 000 for 2003 og kr 350 000 for 2004. Cosmopolite Scene står for ca 20% av arrangementene, eksterne aktører som f.eks Oslo Jazz Festival, Django Festivalen, Ultima festivalen, Rikskonsertene etc., står for resten.

Byarkivet har mottatt et lite arkiv fra Cosmopolite. Materialet knytter seg til drift av lokalene, booking av artister, kopier av søknader til offentlige instanser, regnskap etc. I tillegg inneholder arkivet et knippe fotografier og plakater.

Morten Brøten

Arkiver fra The Gambian Association

The Gambian Association i Oslo ble formelt etablert i 1972 av en gruppe gambiske sjømenn bosatt i Oslo. Foreningen hadde da allerede i ca. seks år eksistert i mindre formaliserte former. Medlemstallet har økt jevnt, og i dag har foreningen åtte hundre medlemmer og tre hundre støttemedlemmer. Foreningen har også avdelinger i Bergen, Stavanger og Tromsø.

Foreningen driver mange forskjellige aktiviteter, formålet er å samle gambiere og fremme landets kultur, bistå gambiere på forskjellige måter med å finne seg til rette i Norge. Videre legges det vekt på å fremme Gambia som turistmål. Hver sommer organiseres en Gambisk kulturuke. Aktivitetene under uken inkluderer tradisjonell gambisk tromming og dans, seminarer, kulturkvelder og idrettsaktiviteter. Gambiske musikere som Jaliba Kuyateh, Alhagi Nying og Fatah Tatach, Kunta Kinte Band, Roots, Sofanyama Band, Akabo og Pa Tourey har alle vært i Norge for å opptre under kulturuken. I tillegg har bl.a. representanter fra den gambiske regjeringen, forfatteren Ebou Dibba, skuespilleren Louis Mahoney og Sulayman Nyang fra Howard University vært gjesteforelesere under seminarene. Den første kulturuken ble arrangert i 1996.

Foreningen har regelmessig samarbeid og utveksling med gambiske foreninger i Sverige, Danmark, England og Tyskland. Foreningen har også deltatt aktivt i utdannelsessektoren i Gambia og sponset byggingen av flere klasserom i Albreda i Niumi-distriktet. Den har

også gitt bøker og annet materiale til Gambias Nasjonalbibliotek og andre institusjoner. Det planlegges også å opprette et stipendfond for å bistå med finansiering av utdanning for studenter.

Formannen, Ba-Musa Ceesay, har i mange år vært sentral i foreningen. Det var han som sammen med sekretær Omar Drammeh og kasserer Pa Samuel Harding den 18. juni deponerte arkivmateriale fra perioden 1986 til 2001.

Otto Akos Meijer

Idrettsaktiviteter forekommer hyppig i de forskjellige hjemlandslagene. Her er den gambiske foreningens fotballag "Ifang Bondi" samlet på Friggbanen i 1995. (Ukjent fotograf. Original i Byarkivet)

Kaldt jern og heite damer

Arkiver etter organisasjoner innen næringslivet kan være en god kilde til utviklingen av de forskjellige bransjene. I Byarkivet har vi så langt mottatt få slike arkiv. Det mest fyldige av disse er etter Oslo Jernvarehandleres Forening, selv om ikke alt innholdet der er like bransjerelevant.

Av Torgrim Hegdal

Oslo Jernvarehandleres Forening ble stiftet så tidlig som i 1896, for øvrig tyve år tidligere enn Norges Jernvarehandleres Forbund. Når dette ble opprettet gikk Oslo-foreningen inn som en lokalforening under denne. Stiftelsesmøtet ble holdt 31. mars 1896 med 28 deltakere. Foreningen eksisterer fortsatt, men det har vært lite aktivitet de siste ti årene.

Høsten 2002 henvendte lederen for foreningen, Kåre Zachariassen fra Zachariassen Jernvare AS, seg til Byarkivet med ønske om at vi skulle se på arkivmaterialet, som da var lagret i hans forretning. Før Zachariassen overtok forretningen i 2001, var det A.G. Nilsson som hadde holdt til i lokalene ved Birkelunden i over 70 år. Dette var også en sentral mann i Oslo Jernvarehandleres Forening, noe som var årsak til at arkivet ble plassert her.

Seinere samme høst ble sju hyllemeter med materiale overført til Byarkivet. Etter å ha fjernet arkivverdig og kassabelt materiale sitter vi igjen med knapt fem hyllemeter. Mye har trolig gått tapt i årenes løp, særlig gjelder det alminnelig korrespondanse og regnskaper.

Korrespondansearkivet går tilbake til 1949, mens kassabøkene også dekker okkupasjonstida. Når det gjelder medlemsprotokoller og styreprotokoller, derimot, går disse helt tilbake til 1800-tallet. I tillegg finnes det en egen serie for det såkalte rabattkontoret som eksisterte fra 1938 til 1961. Arkivet dekker altså en periode på nesten hundre år, og gir innblikk i utviklingen som har skjedd innen en del av handels- og næringslivet i hovedstaden. Av mer kuriøst innhold må nevnes en "kalenderpike"-samling. Lettkledte pinup'er fra sekstitallet var sirlig ordnet etter måned. Disse var tydeligvis vurdert som arkivverdige.

Kursvirksomheten var viktig i Oslo Jernvarehandleres Forening. Her er deltakerne på sjefskurset på Elingaard i oktober 1954. (Foto: Bjørnulf. Original i Byarkivet – utsnitt)

Privatfinansiert utbygging av Frogner stadion

På bystyremøtet 5. mai 1904 var den store saken om kommunen skulle gå med på en overenskomst som ga et privat selskap adgang til å bygge ut idrettsanleggene i Frognerparken. Debatten forløp ganske fordragelig, men forhold som ble diskutert var behovet for de forskjellige anlegg og om ikke det burde være en offentlig oppgave å skaffe byens befolkning opparbeidede friluftsområder. Kombinasjonen av investorenes interesser og kommunens krav om allmennhetens adgang gjorde at saken løp ut i sanden.

Av Leif Thingsrud

Kristiania kommune kjøpte Frogner hovedgård i 1896. Hovedgrunnen var å sikre seg arealer til ny gravlund, men området var så stort at det ble mye til overs, og i 1900 innbød formannskapet bestyreren av Glasgows kommunale parker, James Whitton, til å komme til Kristiania og utarbeide en plan for et parkanlegg, som særlig skulle gi plass til idrettslige aktiviteter. En sports plass var allerede da under opparbeidelse langs Kirkeveien, og Whitton foreslo et større stadionanlegg sør for dette. Videre foreslo han tennisbaner og store arealer for cricket. En stor ridebane skulle gå rundt de sistnevnte. Stadsingeniøren foreslo en plan som bygde på Whittons, men hvor det ikke ble bygd noen stor stadion og hvor arealene til cricket ble betydelig reduserte. Det var på tale at tre kvartaler i nordøst kunne selges til utbygging, og stadsingeniøren hadde derfor tatt dette området ut av sin plan.

I bystyremøtet 18. september 1902 ble det imidlertid vedtatt at området helt øst til Kirkeveien skulle utlegges til park. Magistraten og formannskapet hadde foreslått at kommunen kunne inngå avtaler med idrettsforeninger om utbygging av idrettsanlegg der, men dette fikk ikke tilslutning i Bystyret. Man var redd for at området da ville bli stengt for allmennheten.

Straks etterpå tok kronprins Gustav et initiativ og fikk samlet en del herrer, som både hadde penger og sportsinteresse, og de organiserte seg som en komité for å få bygd ut idrettsanleggene. De ville opprette et aksjeselskap og foreslo for kommunen at det skulle gjøres en overenskomst om at selskapet fikk stilt deler av parken til rådighet etter hvert som utbyggingen skred fram. Allmennheten skulle ha

adgang, men selskapet skulle fastsette reglement og kunne ta betaling for bruk av bygninger, tennisbaner og eventuelt også skøytebaner. De kunne også i inntil fjorten dager pr. år avstenge området i anledning av idrettskonkurranser. Kommunen skulle få

Både Whittons (se forrige side) og Kristiania ingeniørvesens forslag til plan kom som trykte vedlegg til bystyresaken om privatfinansiert utbygging av Frognerparken.

oppnevne et medlem av selskapets styre og kunne innløse alle aksjer.

Stadsingeniøren og kommunens egen Frognerkomité var positive til selskapet, men de ønsket å få inn i avtalen at kommunen måtte få adgang til å kontrollere utførelsen av anleggene, og at aksjonærene ikke skulle kunne ta ut noe utbytte. Kristiania skøiteklub, som i mellomtiden hadde gjort ferdig stadionanlegget ved Kirkeveien, ba imidlertid kom-

munen om ikke å tillate at det ble bygget en skøytebane til. Klubben var avhengig av inngangspengene for å holde banen sin i stand, så en konkurrerende bane "... kunde let blive klubbens ruin."

I Bystyret foreslo Ole G. Gjøsteen, som var en av de to representantene fra "Den Demokratiske arbeiderorganisasjon" i Bystyret, at hele saken skulle avvises og at kommunen selv skulle bygge ut Frogner. Forslaget ble imøtegått av borgermester Horn, som så på komitéen som nærmest ren veldedighet, og venstre-representanten Konow som la vekt på de dårlige tidene. Det ville gå mange år før kommunen kunne få råd til å bygge ut parken. Senere i debatten ble også et planlagt innendørs tennisanlegg gjenstand for en del debatt. Arbeiderpartiets representant Hazeland gjentok et forslag fra formannskapet om at kommunen måtte kunne kreve tennisanlegget unntatt fra en innløsning.

Debatten ble avsluttet med hele syv voteringer, den ene – over Hazelands forslag – til og med ved navneopprop. Gjøsteens forslag falt, men Hazelands gikk gjennom, og det bli ikke godkjent at selskapet skulle kunne anlegge en skøytebane med adgangspenger.

Disse betingelsene gjorde imidlertid at forhandlingene med komitéen ble vanskeligere, og det kom aldri til noen undertegning av en overenskomst om privat utbygging. I 1904 og 1905 utførte kommunen selv en del arbeider i området rundt Frogner hovedgård, og denne delen av parken ble åpnet for publikum. Men så stoppet det hele opp. I 1914 ble resten av området tatt i bruk til jubileumsutstillingen, og stadionanlegget ble flyttet fra Kirkeveien opp til Middelthuns gate, hvor Frogner stadion fortsatt er. I 1917 lanserte bygartner Marius Røhne sin nye parkplan, hvor idretten fikk mye mindre plass, og i 1924 vedtok Bystyret å anlegge Vigelandsparken. Idretten ble imidlertid ikke helt fortrent. Et tennisanlegg ble åpnet i 1924 og Frognerbadet i 1956.

Kartleggingsprosjekt om bevarings- og formidlings-situasjonen for lokalt og regionalt kildemateriale

ABM-utvikling har invitert Oslo kommune til å delta i kartleggingsprosjektet som er satt i gang for å samle inn grunnlagsmateriale til en statusrapport om bevarings- og formidlingssituasjonen for lokalt og regionalt kildemateriale. Tre fylker har deltatt i et pilotprosjekt som skal evalueres. Arbeidet i Oslo og de andre fylkene vil starte utpå høsten og resultere i en felles database. Statusrapporten skal være grunnlag for vurderinga av arkivpolitiske satsinger framover.

Avleveringsnytt

De viktigste avleveringene siste kvartal har vært journaldatabaser fra en rekke bydelsadministrasjoner. Byarkivet får også stadig inn privatarkiv. Foruten de arkivene som kommer inn gjennom prosjektet "Det multikulturelle samfunn i arkivene" har også regnskaper fra firmaet H.A.I. Buchold for perioden 1890 til 1920 kommet inn.

Fra **Vann- og avløpsetaten** har Byarkivet mottatt kart over vannkilder, ledningsnett og spillvannnett samt tegninger fra Gassverket. En del kart og profiler er fra Akers vann- og kloakkvesen, og mer ventes.

Det er også mottatt flere mindre klientarkiver, hovedsaklig fra barnevernet. Et litt større arkiv er kommet fra rehabiliteringsinstitusjonen **Veksthuset** på Gaustad.

Bevaring av eksamensoppgaver

Byarkivet mottok nylig en henvendelse fra rektor ved en privat grunnskole her i byen. Han hadde henvendt seg til Læringssenteret for å få vite hva som skulle bevares og hva som kunne kasseres av årets eksamensbesvarelser når klagebehandlingen var ferdig. Dette var det ikke informert om fra Læringssenteret (nå: Utdanningsdirektoratet) i den informasjonen de hadde sendt ut om eksamen. Han hadde da blitt henvist til Fylkesmannen, som viste til Datatilsynet som viste videre til oss som rette instans i kommunen.

Det er Riksarkivarens "Retningslinjer for arkivbegrensning og kassasjon i kommunale arkiv" fra 1987 som fortsatt gjelder. Disse sier at etter klagebehandling er ferdig, skal 20% av de totale besvarelser bevares. Dette gjennomføres med utgangspunkt i året 1950 slik at hver tiende årgangs besvarelser bevares i sin helhet. Hvis det blir gjort dyptgripende endringer i eksamensreglementet eller skoleplanen, bevares *i tillegg* materialet fra det første året hvor endringene er gjort gjeldende. I alle mellomliggende år bevares et utvalg på 9,9%. Dette skjer ved at alle besvarelsene til elever med fødselsdato den 1., 11. og 21. i hver måned bevares.

Ellen Røsjø

Kurs i Byarkivet

Høsten 2004

Modul 1 Grunnkurs i arkiv

Modul 2 Arkivplan, offentlighet / innsyn, arkivledelse

Modul 3 Elektronisk arkiv og dokumentbehandling

Modul 4 Periodisering, arkivlokaler og avlevering

Kurs for saksbehandlere

Rutiner for dokumentbehandling

Kurs for skoleansatte

Arkiver og arkivansvar, lover, regler, rutiner, arkivbegrensning, arkivutstyr mm.

Nærmere informasjon finnes på Byarkivets internettsider (www.bar.oslo.kommune.no).

Arkivnøkkelen

Nye arkivkoder:

- 034 Bestilling av tjenester mellom kommunale virksomheter
- 930.4 Lokale miljøverntiltak

Stor fotosamling skannet

I løpet av våren er 3685 fotografier fra en samling etter Park- og idrettsvesenet blitt skannet. Samlingen har noe blandet proveniens, men det meste synes å skrive seg fra Bygartneren og fra Plan- og anleggskontoret. Det siste var en etat som eksisterte fra 1949 til 1962 og hadde hånd om utbyggingen av parker og idrettsanlegg.

De fleste bildene er tatt i perioden 1920 til 1960, men det finnes også eldre bilder – samt bilder så sent som fra 1970-tallet, blant annet av anleggsarbeidene ved Vesletjern på Ammerud. Bilder fra kommunale anleggsarbeider innen grøntsektoren og fra de kommunale gartneriene utgjør den største delen av samlingen. Bilder fra hageutstillinger samt fra studiereiser i utlandet utgjør også en betydelig del, og her finnes det om lag et tusen bilder til, som ikke er skannet. Disse bildene har selvsagt ingen lokalhistorisk verdi, men de viser hvilke impulser kommunens planleggere arbeidet etter og hvilke idealer de hadde for hvordan parker og idrettsanlegg skulle utvikles. For øvrig inneholder samlingen bilder fra forskjellige deler av Oslo og Aker.

Langt de fleste bildene er tatt av kommunens egne folk, og er av høyst variabel teknisk kvalitet.

Det fåtallet som er tatt av profesjonelle, er for en stor del postkort eller bilder man har kjøpt kopier av. Disse vil derfor i mange tilfeller også finnes i andre samlinger.

Leif Thingsrud

Vanskelige kjøreforhold i Østensjøveien. (Ukjent fotograf for Park- og idrettsvesenet ca. 1965. Original i Byarkivet A:20145_Ua0002_008)

B

Returadresse:
Oslo kommune
Byarkivet
Maridalsveien 3
0178 Oslo

Informasjon til våre lesesalsgjester

Sambruk av publikumstjenester med Riksarkivet
fra 23. august 2004 til høsten 2005

Riksarkivet er under ombygging og vil flytte deler av sitt publikums-tilbud til Oslo byarkiv fra 23. august 2004 til 1. september 2005. De vil ha egen inngang for sitt publikum via vårt undervisningsrom. På dette rommet vil Riksarkivet installere egen skranke og et visst antall mikrofilm- og -ficheapparater. På vår lesesal vil det bli flere bord enn vanlig for å huse Riksarkivets brukere som har forhåndsbestilt arkivmateriale.

Byarkivet vil gå over til å bruke kantina som kurslokale i denne perioden. Servering i kantina vil kun foregå for våre kurs- og møtedeltakere. Publikum kan benytte seg av vår automat og evt. sette seg på vårt galleri i 2. etasje for å spise.

Fra høsten vil vi endre våre åpningstider på lesesalen som en forsøksordning, i retning av mer åpne ettermiddager. Det blir igjen langåpent fra 1. september. Riksarkivet vil ha åpent også mandag formiddag og ellers fra klokka 9 om morgenen.

Fra 23. august blir våre åpningstider:

Mandag:	12 - 16
Tirsdag:	10 - 16
Onsdag:	10 - 16 (fra 01.09.04 til 31.05.05: 10 - 18)
Torsdag:	10 - 16
Fredag:	10 - 15

Byarkivaren, 21. juni 2004